

מיניות ומגדר

כתבה: נלי שטיין

הקדמה:

"את לא נולדת אישה אלא נהיית אישה..." (סימון דה בובואר).
"אנטומיה היא גורל" (פרויד).

"מי שרוצה לעסוק בנשים, חייב לנתק את עצמו לחלוטין מפרויד" (סימון דה בובואר).
על-פי סימון דה בובואר: "הביולוגיה לבדה אינה יכולה לספק תשובה לשאלה המעסיקה אותנו – מדוע האישה היא ה"אחר"? יש לגלות כיצד עצבה האנושות את הנקבה האנושית." (בהקשר של הגבריות כציר מרכזי למיניות האנושית והנשיות כ-מה ששונה ממנה).
מה מבטאות אמירות אלו?...

הדיון הנוכחי במיניות ובמגדר יתרכז בשתי נקודות עיקריות השלובות זו בזו:
האחת – הדיון בזהות ובזהות מגדרית בפרט.

השנייה – ההבנייה החברתית של המיניות ההטרסקסואלית.

חלק א': התיאוריה של ההבנייה החברתית, זהות מגדרית ותפקידי המין

התיאוריה של ההבנייה החברתית טוענת שמיניות, חוץ מהיותה דחף ביולוגי או בלתי נמנע, טבעי ו'נורמאלי', מובנית חברתית. כלומר, מעוצבת, נשלטת וחשופה להתפתחויות או לנסיבות פוליטיות, כלכליות וחברתיות. תיאוריה זו התפתחה בעיקר מתוך התנגדות לפרספקטיבות שראו התנהגות מינית כתוצאה של גנים ואינסטינקטים, או כתוצאה של דחפים לא מודעים ומבנים משפחתיים כמו בתיאוריה הפסיכו-אנליטית. מכאן, שהתיאוריה של ההבנייה חברתית מעריכה שמיניות – כזהות וכמעשה – משתנה מזמן לזמן וממקום למקום.

בדרך כלל אדם צעיר מאמץ זהות מגדרית ותפקיד מין התואם את הביולוגיה שלו על-פי ציפיות הסביבה בה גדל/ה. למרות שהמובחנות הביולוגית חשובה מאוד, הרי ש"טעויות מין של הגוף" (כמו "תסמונת האשכים הנקבית") מוכיחות על השפעתם הרבה של גורמים פסיכולוגיים וחברתיים הקשורים להתפתחות תפקידי המין והמגדר.

בתפקידי מין אנו מדברים על התנהגויות, אינטרסים, יכולות, ערכים ותפקידים המיוחסים לאדם על בסיס המין שלו, מתוך ההנחה שפרטים החולקים את אותו מין ביולוגי הם גם שותפים לאותם ערכים. Bem (1981) קראה לתהליך היוצר תפקידי מין 'הטפסה מינית' – Sex Typing. הכוונה לתהליך בו מצופה מבנים ומבנות לרכוש ולהפנים תפיסה עצמית ותכונות אישיות האופייניות למינם הביולוגי לפי תפיסת התרבות בה הם חיים. גם פה באה לידי ביטוי ההכרה כי לתפקידי המין בחברה יש השפעה נרחבת על עיצוב תפיסתו העצמית של הפרט.

על-פי Eichler (1980) חיברות תפקידי המין הוא למידה שיטתית של הסטנדרט הכפול. נשים וגברים לומדים איזו התנהגות הולמת עבור מינם. דרך מערכת מורכבת של פרסים ועונשים עבור התנהגות קונפורמית לומדים שני המינים איזו התנהגות היא רצויה והם לומדים לציית לסטריאוטיפים אלו. כיום מעניינת ההתרחקות מהסטריאוטיפים של תפקידי המין והאפשרות ליצור ריבוי של התנהגויות, דרכי מחשבה והתייחסויות - הן גבריות והן נשיות. בתוך הפרקטיקה של ההתנהגויות, האמונות והסגנון להיות בן/גבר או בת/אישה מתארגנים המימדים המגדריים הרבים ההופכים את ה'עצמי' לממוגרד, 'ייחודי' (Shields, 2002). הסתכלות רחבה על התהליכים והיחסים שדרכם גברים ונשים מנהלים חיים מגדריים מאפשרת את זיהוי של השיח הגמוני המבנה דיכוטומיה על-פי מה שגברי שקול ל- מעשי, אסרטיבי, אקטיבי ומוערך יותר חברתית. למול דימוי זה מה שנשי נתפס כהפוך מזה. דימויים אלה מייצרים ומשמרים התנהגות מינית הטרוסקסואלית המבטאת הגמוניה גברית ואי שוויון.

התפיסה המגדרית מכוננת את הזהות האישית והיא מרכזית להבנתו של היחיד את זהותו המינית. זהות מגדרית נקבעת בילדות ובעלת משמעות רבה יותר בהתפתחות המתבגר/ת. האספקטים החברתיים, הפסיכולוגיים והביולוגיים הם בלתי נפרדים ומחזקים אחד את השני. **זהות מגדרית** היא מארגן בסיסי של ניסיון המקל על תהליכי מידע מהירים ופעולות. זהות מגדרית חשובה במיוחד בחיינו מכיוון שהיא מרכזית בדרך החשיבה וההערכה שלנו את עצמנו. מעניין לראות כיצד היא נוצרת ומיוצרת כל פעם מחדש במפגשים שבין המינים ומשעתקת בכך את המבנים החברתיים הרחבים יותר.

זהות מגדרית מופיעה בגילאים שבין שנה ל-3 שנים. היא מתבססת בוודאות בין 4 שנים לבין 8 שנים. בסביבות גיל 6-8 הילד/ה לומד/ת להבין שמין ומגדר נשארים קבועים -בלי קשר לשינויים כמו גובה, צורת גוף, סגנון שיער... ההתנהגות הסטריאוטיפית למין מופיעה כבר מוקדם בחיים, והיא נוצרת על-ידי מוטיבציות של הפרט לשמר התנהגות עקבית לסטנדרטים המקובלים וההולמים את מינו/ה, ודחיקת ההתנהגויות הרבות שנחשבות לבלתי רצויות ולבלתי הולמות למין.

השגת הזהות המגדרית היא רווח חשוב, מצד אחד, משום שהיא מבססת סכמה שסביבה ניתן לארגן מידע הקשור למין ולמגדר. פה מתפתחת תפיסת העולם במושגים של גבריות-נשיות. המושגים מופנמים לתוך ה'עצמי', והופכים לאמת-מידה של הערכה עצמית מול הסטנדרט. ילדים ומתבגרים צעירים לוקחים ברצון מידע שתואם את הסכמה המגדרית שלהם ומשנים מידע הנוגד סטריאוטיפים כך שיתאים לסכמה זו!

מחקרם של גולדמן וגולדמן משנת 1982 ערך השוואה בן 1000 ילדים בני 5-15 שנים בנושא "חשיבה מינית של ילדים". השוואה בין המדינות: אוסטרליה, אנגליה, צפון אמריקה ושוודיה (האחרונה נבחרה בשל החינוך המיני המוקדם הניתן בה - מגיל 8 ש'). נמצא, בין היתר, שאנשים צעירים בסו את הזהות המגדרית שלהם ורעיונות תואמי מין בגיל 7 עם התנגדות

למין הנגדי. וכן, שבאופן כללי בנים נוטים להיות פחות סבלניים מאשר בנות כלפי המין הנגדי וכלפי העיקרון של שוויון מיני. וכן, שבנות נוטות להיות יותר בקונפליקט לגבי הזהות המגדרית שלהן מאשר בנים היות שהן מבינות מגיל צעיר כי זוהי זהות נחותה חברתית. הממצא החשוב ביותר בחלק זה של המחקר הוא חוסר התקפות של ההנחה הפסיכו-אנליטית לגבי חביון מיני בתקופת הילדות. אין תמיכה להיפותזה על חביון המציגה ילדים בגיל ביה"ס היסודי כיצורים לא מיניים. ילדים מציגים, מגיל צעיר, עניין גובר והולך במיניות ורוצים לרכוש יותר מידע לגבי מין. הגולדמנים מצאו שאין מחסומים התפתחותיים קוגניטיביים, או שפתיים, המונעים מילדים להבין הבדלי מין באופן מציאותי מגיל צעיר. ציר מרכזי בזהות המגדרית הנשית הוא ציר היחסים לעומת ציר הקריירה אצל גברים. מעניין הממצא שמצאו Peplau & Garnets (2000) שחקרו יחסים הטרו' ויחסים לסביים מצאו שגישת הנשים ליחסים אינטימיים נקבעת יותר על-ידי המגדר שלהן מאשר הנטיה המינית. כלומר, הן לסביות והן נשים הטרו' ממוקדות בפרטנר או ביחסים בגישתן ליחסים מיניים.

חלק ב': מיניות הטרוסקסואלית בגיל ההתבגרות...

בגיל ההתבגרות, מתרחשת ההבשלה המינית, ומשפיעה ישירות על תשוקה מינית דרך הורמונים וההתפתחות של המאפיינים הפיזיים של מבוגר. זאת בתורה יכולה להוביל אחרים להביע עניין מיני באנשים צעירים. השפעות חברתיות נמצאות באינטראקציה עם שינויים התפתחותיים אלו, כשהן לעתים מעכבות ולעתים מעודדות התנסויות מיניות. אריקסון (1966) ראה בזהות המינית של היחיד מרכיב חשוב של זהות ה'אני' ובביסוס תפקידי המין את אחת המשימות העיקריות של גיל ההתבגרות. מתבגרים סופגים מסביבתם ציוויים נורמטיביים המבטאים אידיאולוגיות מגדריות רווחות ומקשרים אותם להבנה של גבריות ושל נשיות. כלומר, הם מגבשים דעה המתייחסת לאיך נשים וגברים צריכים להתנהג ואיך הם עצמם היו רוצים לעשות זאת. הצמדות לדפוסים מגדריים מסורתיים, התרחקות מהם ויצירת תפיסות מגדריות גמישות יותר הן בגדר האפשרויות המבטאות שיחים חברתיים אלטרנטיביים.

הציר המרכזי של מיניות גברית למול זו הנשית שונה במהותו. אם עבור נערים הנושאים הרלבנטיים סביב מיניותם המתפתחת הן שאלות הקשורות להתנסות, אומץ לב והצורך להוכיח את גבריותם המתהווה הרי שעבור נערות הציר המרכזי הוא הצגת המיניות כמסוכנת, מתן אזהרות לגבי ניצול מיני, דאגות סביב אמצעי מניעה והצורך בהגנה עצמית. ה'סטנדרט הכפול' הוא דוגמא להתייחסות חברתית דיפראנציאלית למיניות של שני המינים. בעוד שבנים מקבלים עידוד ושבחים לגבי התנסות מינית, הרי שעדין בנות המתנהגות באופן דומה, מקבלות גינוי חברתי ומתוידות כ'שרמוטות' וכמי שמגיע לה כל מה שקורה לה (Edwards, 1997). (בנות שאינן בתולות עוד, גם אם קיימו יחסים עם בן זוגן הקבוע, עלולות להיחשב כמי ש'נותנות' ומותר לפגוע בהן ולדרוש מהן מין בכוח). ה'סטנדרט הכפול' בגרסתו המסורתית אינו מאשר סקס לפני הנישואין עבור נשים, ובצורתו המודרנית הוא אינו

מקבל מין מזדמן לפני הנישואין, עבור נשים. ה'סטנדרט הכפול' המודרני מאשר לחלוטין את הביטוי המיני של נשים בתוך נישואין ובתוך יחסים ארוכי-טווח, ובכך הוא מוריד, לפחות בקונטקסט של נישואין, מכשול אחד למיניות של נשים ופותח את האפשרות עבור דימיון מגדרי בקונטקסט זה. יחד עם זאת, אספקטים אחרים של תפקידי מגדר, כמו תפקידו של הגבר כיוזם מיני ושל האישה כמקבלת פסיבית ו/או משתוקקת, עדיין נשארים בעינם ביחסים ארוכי טווח רבים. ובכך הם יוצרים באופן פוטנציאלי הבדלים בניסיון של המיניות (2004) DeLamater & Shibley Hyde,

תמר רפפורט (1993) במאמרה "להיות נערה: אי רציפות בהתנסויות טעונות מיניות בין מוסדות חירות" טוענת שההנחה המקובלת בהקשר של חירות נערות מדברת על מצב תודעתי של 'שוליות כפולה'. כלומר, כדי להבין את המשמעויות החברתיות והאינדבידואליות של 'להיות נערה' יש לבחון את מצבה המבני והתודעתי המורכב. השוליות נובעת הן מהיות בשלב הביניים שבין ילדות לבין בגרות (כנערה) והן מהיותה אישה.

בנוגע למיניות של הנערה הרי שזו הופכת לדבריה בגיל ההתבגרות למשאב מרכזי המשמש כאמצעי חליפין ביוסות יחסי הגומלין עם סביבתה לצד משאבים אישיים אחרים. בגיל ביה"ס היסודי משאב זה עדיין אינו מרכזי, והיא רשאית להבליט משאבים אחרים כגון היכולת האינטלקטואלית, החברתית והספורטיבית. בגיל ההתבגרות משאב המיניות נתפס כמרכזי גם על ידה וגם על ידי סביבתה. במיוחד אם זו סביבה מסורתית יותר בדפוסיה, פטריאכלית ושמרנית.

Holland ושותפותיה (1998) חקרו את עוצמתו של השיח על מיניות הטרנסקסואלית בקרב מתבגרים בני 16-18 בבריטניה. טענתן העיקרית היא שזוהי מיניות גברית למעשה, בה הנערות מנסות להתאים עצמן לדרישות הגברים. מחקר זה חושף את השיח הדומיננטי של הטרנסקסואליות הנשלטת על-ידי גברים. הזהות הנשית מתבססת על לייחל ליחסים, להראות לא יודעת באופן מיני, לתת למין לקרות, להאמין לאהבה ולרצות לעשות גברים למאושרים. כאמור המסר הברור והחזק עבור נערות הוא המסר של איסורים ואזהרות המבטא עד כמה נשיותן (ומיניותן) פגיעות. הביטוי "הזכר שבראש" (שמו של ספרן) בא לידי ביטוי במספר נקודות מרכזיות:

האחת – 'הסטנדרט הכפול' בנוגע להתנהגות מינית של שני המינים.

השנייה – 'הפעם הראשונה' – אליה מגיעים שני המינים מתוך מקום אישי וחברתי שונה בתכלית. דאגתו העיקרית של הגבר – דאגת הביצוע. הגבר בבחינת 'סוכן פעולה' והאישה 'אובייקט חדירה'. הנערה מגיעה למפגש מיני זה כשהיא דואגת לגיוני חברתי אפשרי, להריון לא רצוי ואינה משמיעה תמיד את קולה האוטונטי (האם אכן רוצה או מרצה).

השלישית – אובדן הבתולים ומשמעותו החברתית עבור נשים למול העדר חוויה מקבילה בהווה הגברית. הדאגה בהקשר זה היא בעיקרה נשית ואין לה מקבילה בחוויה הגברית. על-פי רפפורט מסגרות משפחתיות פטריאכליות יכפו פיקוח מחמיר וחשיבות מרובה לבתולין,

ובכך יהפכו אותו לנכס ציבורי יותר מאשר אישי. זאת למול מסגרות ליברליות יותר שיראו בבתולין משאב אישי של הנערה, שאובדנו אינו מהווה פגיעה בשמן הטוב ובכבוד המשפחה. שלושה מימדים אלו מגלמים בתוכם התייחסות חברתית המדכאת מיניות של נשים ופועלת לשימור מעמד החזק של הגברים. החשש של גברים מפני עמימות בנוגע לאבהות על הצאצאים הובילה למערכת הגבלות וסנקציות בנוגע למיניות האישה שבאה לידי ביטוי כאמור הן בחשיבות המופלגת שמיוחסת לבתולין והן ב'סטנדרט הכפול'. היא באה לידי ביטוי באקט האכזרי של 'ברית מילה לנשים' שנערך עדין במדינות רבות ברחבי 'יבשת אפריקה ואף באסיה.

בהקשר זה ניתן להוסיף ולציין את ההסבר הפרוידני בנוגע לאורגזמה וחלוקתה ל-2 סוגים: דגדגנית ווגינלית. הסבר הופרך בשנות ה-50 בתחילה על-ידי קינסי שציין בקצרה כי נשים אוהבות ליטופים, וכי הן מגיעות לשיעור גבוה של אורגזמות בשעה שהן מאוננות. הוא לא הגדיר אוננות נשית אלא בכמה משפטים, ועד דו"ח הייט לא נוסחה מחדש ההבנה של מיניות האישה. (מאסטרס וג'ונסון סברו שהדגדגן חשוב, אך הדגישו כי בתנועות החדירה בשעת משגל יש גירוי מספיק). דו"ח הייט (1976) הוא זה שקובע בפעם הראשונה שיש קשר ברור ומלא בין מין, עיצובו והגדרתו, ובין החברה שמכוונת את המין לכיוונים מסוימים.

דוגמא נוספת - הקשר שבין מין לבין אהבה המבטא הבדלים מגדריים שמקורם בתהליך ההתפתחותי השונה שעוברים שני המינים והקשור לקשר הראשוני עם האם. בבסיס הקשר של שני המינים קיים הקשר הקרוב עם האם, כאשר בנים נדחפים לבצע תהליך הפרדות מוקדם ולהדחיק את הצורך הראשוני בקשר סימביוטי עם האם. זאת למול תהליכים של התקרבות ודימיון בזהות שעוברת הבת בקשר עם אמה...

החוקרים גולדמן וגולדמן המליצו על חינוך מוקדם בבית, בביה"ס ובחברה, המדגיש את המשותף שבין המינים ומעריך ומקבל הבדלים בין המינים. יחד עם זאת נראה שאנשים צעירים הופכים עם הגיל לפחות מסורתיים וליותר שוויוניים בגישותיהם כלפי תפקידי המין. בשוודיה נמצאו תפיסות יותר מציאותיות. כמו כן, באופן לא מפתיע, נמצאו ביה"ס ותוכנית הלימודים (גם במחקרים אחרים) כמחזקים סטריאוטיפים של מין. השפעה דומה נמצאה לגבי קבוצת העמיתים והמדיה (Furnam & Stacey, 1991).

כפי שנרמז קודם לכן חשובה הבדיקה מתי מתאפשרת התרחקות מאידיאולוגיות מגדריות מסורתיות לכיוון שוויוני יותר, המייצג התרחקות מדיכטומיה של זונה מול קדושה, מחד, ומאפשר לגברים צעירים להתנסות בחוויות וברגשות מגוונים יותר. יש לקוות שהדבר יתבטא בהפחתת התפיסה של נשים כ'אובייקט מיני', בהבניית יחסי המין ההטרסקסואלים כאלה אינם עומדים בעיקר על סיפוק צרכים גברי ובהפחתת שיעור התקיפות כלפי נשים.